

СУДОВА ПРАКТИКА У СПРАВАХ ПРО ПОРУШЕННЯ УМОВ ВИПУСКУ ТОВАРІВ У ВІЛЬНИЙ ОБІГ

COURT PRACTICE IN CASES OF VIOLATION OF THE TERMS OF RELEASE OF GOODS INTO FREE CIRCULATION

Батанова Л.О., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри морського та митного права
Національний університет «Одеська юридична академія»

У статті проаналізовано судову практику розгляду судами справ про порушення порядку випуску товарів у вільний обіг, розглянуто типові помилки у взаємодії між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та митними органами а також запропоновано шляхи удосконалення правового регулювання у цій сфері.

Дослідження митного контролю після випуску товарів у вільний обіг, дозволило відзначити мету його проведення, а саме: виявлення порушень митного законодавства, що були пропущені на стадії попереднього та поточного митного контролю, здійснення детальної перевірки бази оподаткування митними платежами, заходи нетарифного регулювання тощо.

У статті проведено вибіркового аналізу судової практики з питань оскарження рішень митних органів у справах про порушення умов випуску товарів у вільний обіг. З'ясовано, що найбільш частими предметами оскарження є рішення митних органів з питань класифікації товарів, митної вартості та визначення країни походження товарів та ін.

Зазначено, що для ефективного виявлення порушень митного законодавства України митні органи проводять документальні перевірки, що є однією з форм митного контролю після випуску товарів у вільний обіг та розглянуто нормативно-правову базу притягнення винних осіб до відповідальності. На підставі цього проведено огляд судової практики у справах про порушення, виявлені під час документальних перевірок, а також відзначено найбільш розповсюджені випадки порушення умов випуску товарів у вільний обіг.

На підставі викладеного у висновках зазначено, що тема судової практики про порушення умов випуску товарів у вільний обіг є перспективною для подальших досліджень, особливо в умовах посилення митного контролю та гармонізації законодавства України з правом ЄС.

Ключові слова: випуск у вільний обіг, товари, митна вартість, митні органи, митні платежі, порушення митних правил, судова практика.

The article analyzes court practice in considering cases of violations of the procedure for releasing goods into free circulation, examines typical mistakes in the interaction between foreign economic entities and customs authorities, and proposes ways to improve legal regulation in this area.

A study of customs control after the release of goods into free circulation revealed its purpose, namely: to identify violations of customs legislation that were missed at the stage of preliminary and current customs control, to conduct a detailed check of the customs duty tax base, to implement non-tariff regulation measures, etc.

The article provides a selective analysis of court practice on appeals against decisions of customs authorities in cases involving violations of the conditions for releasing goods into free circulation. It was found that the most common subjects of appeal are decisions of customs authorities on the classification of goods, customs value, and determination of the country of origin of goods.

It is noted that in order to effectively detect violations of Ukrainian customs legislation, customs authorities conduct documentary checks, which are one of the forms of customs control after the release of goods into free circulation, and the regulatory and legal framework for bringing guilty persons to justice is considered. On this basis, a review of court practice in cases of violations detected during documentary checks was conducted, and the most common cases of violations of the conditions for the release of goods into free circulation were noted.

Based on this, the conclusions state that the topic of judicial practice regarding violations of the conditions for releasing goods into free circulation is promising for further research, especially in the context of tightening customs control and harmonizing Ukrainian legislation with EU law.

Key words: release into free circulation, goods, customs value, customs authorities, customs payments, customs violations, judicial practice.

Вступ. У сучасних умовах розвитку міжнародної торгівлі та розширення зовнішньоекономічної діяльності України особливої уваги набуває ефективне митне регулювання, зокрема в частині контролю за дотриманням умов випуску товарів. Згідно з положеннями Митного кодексу України, випуск товарів може супроводжуватись встановленням додаткових вимог, зобов'язань або обмежень, які мають бути виконані після перетину митного кордону. Недотримання таких умов часто стає підставою для донарахування митних платежів, застосування фінансових санкцій, затримки вантажів, а також ініціювання судових спорів між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та митними органами України.

У цьому контексті судова практика виступає важливим механізмом не лише для захисту прав та інтересів учасників митних правовідносин, а й для формування єдиних підходів до тлумачення та застосування митного законодавства. Нерідко саме через суди вирішуються питання, які залишаються неурегульованими або суперечливо трактуються у правозастосовній практиці.

Актуальність дослідження зумовлена як зростаючою кількістю митних спорів особливо щодо порядку випуску товарів, так і необхідністю вдосконалення правового механізму митного контролю взагалі. Аналіз судової

практики дозволяє виявити типові помилки у взаємодії між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та митними органами, окреслити ризики, а також запропонувати напрями удосконалення правового регулювання в цій сфері.

Стан дослідження. Проблематика порушення умов випуску товарів у вільний обіг та відповідної судової практики наразі залишається недостатньо дослідженою в українській правничій науці. Хоча окремі аспекти митного контролю та митного оформлення знаходять своє відображення в наукових працях, комплексне вивчення саме правозастосовного аспекту щодо порушень умов після випуску товарів лише починає формуватися як окрема дослідницька ніша.

Серед дослідників, які торкалися теоретичних та практичних аспектів митної справи, а саме питань дотримання умов митних режимів, корегування митної вартості товарів, сплати митних платежів, судової практики розгляду митних спорів тощо можна назвати І. Бережнюка, О. Борисенка, О. Варгуляк, С. Войтова, О. Гребельника, С. Ківалова, Б. Кормича, Ю. Кунєва, Д. Лученка, Г. Малєєву, А. Мазура, А. Маслово, П. Пашка, О. Погребного, Д. Приймаченка, В. Рєву, В. Решоту, Н. Сидоренка, С. Терещенка, О. Федотова, М. Харкавого та ін.

Дослідження зазначених вчених носять фрагментарний характер та не охоплюють повною мірою процесуальні аспекти судових спорів, що виникають у зв'язку із порушеннями умов випуску товарів у вільний обіг. За останні роки значну роль у формуванні підходів до вирішення спорів у цій сфері відіграє Верховний Суд, який у своїх постановках, по-перше, акцентує на можливості дотримання процесуальних прав декларантів (суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності); по-друге, вказує на обов'язок митних органів доводити правомірність рішень про коригування митної вартості; втретє, визнає неправомірність вимог про додаткові платежі без належного оформлення відповідних процедур. Водночас систематизованих аналітичних праць, які б узагальнювали цю судову практику в розрізі порушень умов випуску, досі бракує. Окремі спроби узагальнення судових рішень здійснюються в рамках: щорічних оглядів судової практики Верховного Суду; аналітичних записок Державної митної служби; досліджень правозахисних організацій, наприклад, «Асоціації митних брокерів України» [1] або ГО «Бізнес-Варти» [2]. Однак, такі документи переважно мають прикладний або оглядовий характер, без глибокого теоретичного обґрунтування.

Останні роки інститут митного контролю після випуску товарів займає одне з провідних позицій в системі митного контролю, оскільки головними вимогами світових митних організацій є спрощення та скорочення часу митних процедур при переміщенні товарів через митний кордон України. При зменшенні контрольно-перевірочних заходів на попередній та поточній стадії, наприклад, перевірка документів, необхідних для здійснення митного оформлення, дотримання терміну випуску товарів та інших операцій тощо. У цьому разі значно підвищується ризик недотримання митного законодавства. Забезпечити дотримання інтересів держави у вищезгаданих обставинах дозволяє проведення митного контролю після випуску товарів у вільний обіг.

Як справедливо вказує М. Харкавий необхідність контролю за товарами, що переміщуються через митний кордон України, обумовлено економічними і фінансовими наслідками торгівлі, контрабандою і контрафактними товарами. Результатом чого є зменшення надходжень податків до бюджету при ввезенні товарів на митну територію України, пригнічення розвитку легального виробництва і призупинення процесів створення нових виробничих потужностей та залучення у господарський оборот якісної продукції національного виробництва, а також інші фактори, що сприяють розвитку національної економіки [3, с. 131].

Слід підтримати думку А. Маслової про те, що митний контроль після випуску товарів у вільний обіг може значно зменшувати адміністративне навантаження на підприємства під час проходження митного оформлення та заходів митного контролю у зонах митного контролю, а також посилювати контроль за дотриманням положень законодавства, що стосуються безпеки суспільства та митних інтересів держави, оскільки у зонах митного контролю митні формальності мають виконуватись якомога оперативніше та з використанням обмежених обсягів даних, тоді як після випуску товарів у вільний обіг часу та інших ресурсів для контрольно-аналітичних заходів у митних органів значно більше. Іншими джерелами цінності митного контролю після випуску товарів у вільний обіг є можливість: 1) сприяння більш повному та точному розумінню особливостей функціонування секторів економіки, характеру та історії діяльності окремих підприємств із актуалізації даних системи управління ризиками; 2) оцінки комерційних систем підприємств та їх впливу на митні операції для забезпечення відповідності вимогам митного законодавства [4, с. 157].

При дослідженні напрямків удосконалення митного контролю та переміщення товарів через митний кордон

України, Степаненко С.В. зазначає, що система комплексного контролю над товарами та транспортними засобами, які переміщуються через митний кордон, складається з послідовних заходів контролю, заснованих на широкому використанні методів аналізу ризиків як на етапах отримання даних про наміри здійснення зовнішньої торгівлі, так і протягом митного оформлення товарів та після випуску товарів у вільний обіг. Такі базові елементи являють собою безперервний процес, спрямований на забезпечення захисту, перш за все, економічних інтересів держави, усунення порушень митного і податкового законодавства [5, с. 149].

Таким чином, митний контроль після випуску товарів у вільний обіг полягає в здійсненні митними органами заходів для перевірки дотримання митного законодавства вже після того, як товари перетнули митний кордон і були офіційно оформлені для використання на території країни без жодних обмежень. Митний контроль після випуску товарів у вільний обіг є інструментом забезпечення митної безпеки, контролю правильності декларування та повноти сплати митних платежів, дозволяє митним органам перевіряти законність дій суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності вже після митного оформлення, тобто на етапі обігу товарів на внутрішньому ринку.

Аналіз митного законодавства України та Міжнародної конвенції про спрощення митних процедур 1973 р. [6] дозволило відмітити, що метою митного контролю після випуску товарів у вільний обіг є:

- 1) виявлення порушень митного законодавства, які могли бути не зафіксовані на стадії попереднього та поточного митного контролю;
- 2) детальна перевірка правильності класифікації товарів відповідно до УКТЗЕД, визначення митної вартості та країни походження товарів що слугують базою для оподаткування митних платежами;
- 3) забезпечення дотримання заходів тарифного та нетарифного регулювання;
- 4) боротьба з порушеннями митних правил та контрабандою.

На підставі проведеного вибіркового аналізу судової практики щодо оскарження рішень митних органів у справах про порушення умов випуску товарів у вільний обіг дозволив відзначити нижченаведене.

По-перше, найбільш частими предметами оскарження є: рішення митних органів з питань класифікації та кодування товарів відповідно до УКТЗЕД, рішення про коригування митної вартості, рішення про визначення країни походження товарів тощо. Так, наприклад, Держмитслужбою скасовано рішення про коригування митної вартості товарів, оскільки митниця не дала декларанту можливості подати пояснення та документи перед прийняттям рішення [7].

Відповідно до постанови Верховного Суду від 29.04.2021 р. у справі № 804/5143/16, копія митної декларації країни-відправлення є додатковим, а не основним документом для викриття митної вартості [8].

Виявлено випадки, коли позивачем подано документи після коригування митної вартості. Але митниця надала нові підстави вже на стадії розгляду, що вийшло поза межі процесуального порядку коригування вартості митної декларації (Справа № 380/4517/24 (Львівський окружний адміністративний суд, рішення від 28.05.2024 р.) [9].

Справа Господарського Суду м. Києва № 910/4857/21 (рішення від 19.07.2021 р.) – товар у кількості 600 од. поставлено із порушенням строків, суд обґрунтував наявність неустойки на підставі норм ЦК/ГК України [10].

Справа Господарського Суду Львівської області № 111094005 від 16.05.2023 р. справа № 914/853/23) – товар не пройшов вхідний контроль у встановлений термін; сторона визнається такою, що прострочила виконання зобов'язання [11].

По-друге, основними формами митного контролю після випуску товарів у вільний обіг є документальні перевірки. Документальні перевірки, зустрічні звірки у достатньому обсязі дозволяють ефективно виявляти порушення норм митного законодавства України. Притягнення до відповідальності за виявлення порушень під час документальних перевірок суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності в Україні здійснюється відповідно до норм: Митного кодексу України, Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», Податкового кодексу України, Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП), а також Кримінального кодексу України (у випадку наявності складу злочину).

Так, наприклад, при виявленні порушень умов випуску товарів у вільний обіг порушників можуть притягнути до адміністративної відповідальності за порушення митних правил (ст. 472–485 Митного кодексу України) [12]; невиконання зобов'язань за зовнішньоекономічними контрактами, зокрема щодо валютного контролю (ст. 162*1 КУпАП) [13]; порушення термінів розрахунків у сфері ЗЕД (ст. 13 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [14].

Кримінальна відповідальність настає у разі виявлення: ухилення від сплати податків, митних платежів в особливо великих розмірах (ст. 212, 212-1 ККУ) [15]; контрабанди, зокрема культурних цінностей, зброї, наркотичних засобів (ст. 201, 201-1 ККУ) [15]; фіктивного підприємництва, використання підроблених документів (ст. 205, 358 ККУ) [15].

З метою виявлення порушень митного або валютного законодавства та перевірки дотримання порядку здійснення суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності (експортно-імпорتنі операції, ліцензування, валютні розрахунки тощо) документальні перевірки суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності можуть бути проведено митними або податковими органами.

Необхідно також відмітити, що основним документом в якому фіксуються результати документальних перевірок є акт. У разі виявлення правопорушення оформлюється постанова про накладання санкції. Суб'єкт ЗЕД має право подати письмові заперечення на акт. Можливе оскарження результатів перевірки до суду або в адміністративному порядку. При цьому суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності має право на: ознайомлення з матеріалами перевірки; участь у перевірці (представник); подання пояснень; оскарження рішень контролюючих органів.

Огляд судової практики щодо притягнення суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності за порушення, виявлені під час документальних перевірок, дозволив відмітити типові помилки контролюючих органів, а також правові аргументи, що використовували сторони у суді. Так, наприклад, позивачем зверталася увага на порушення права на участь у перевірці та неврахування форс-мажору (обмеження за кордоном) у визначенні пені. Контролюючим органом нараховано пеню за порушення строків імпорту (сума авансового платежу 80000 €), проте не враховано зупинення строків на час війни, карантинні обмеження та форс-мажорні обставини тощо. Судом визнано податкове повідомлення-рішення (ППР) необґрунтованим і скасував його (Рішення Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 09.01.2024 р. Справа № 160/19275/23) [16].

Існують випадки ненадання обґрунтованих пояснень і документів на запит контролюючого органу, що було з'ясовано судом при розгляді справи (Рішення Херсонського окружного адміністративного суду від 10.06.2020 р. Справа № 540/639/20) [17].

У справі № 126985196 (Рішення Волинського окружного адміністративного суду України від 29.04.2025 р. № 640/1337/21) судом конкретизовано, що документальна невізна перевірка може проводитись відомчим органом

при наявності ознак порушення митного законодавства (електронні декларації, експертні висновки, звернення іноземних органів) – у межах ст. 351 МКУ [18].

Виявлено випадки коли у наказі на фактичну перевірку не зазначено підстав, джерел інформації та конкретних фактів порушення, що суперечить ПККУ. Своїм рішенням Суд зупинив попереднє повідомлення-рашення як неправомірне, оскільки відсутні обґрунтування та попередні акти перевірки [19].

Виникають ситуації коли у акті перевірки не містилося детального опису порушень із посиланнями на первинні документи, бухгалтерські реєстри тощо. У такому випадку Суд наголосив: посилання на інформацію контрагента або податкові бази контролюючих органів – не є доказом без підтвердження первинними документами (Рішення Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 11.03.2021 р. Справа № 160/11195/19) [20].

Таким чином, акт перевірки повинен містити: чіткий опис порушень, посилання на законодавчі норми, первинні документи, котирування, бухгалтерські реєстри.

Детальне вивчення судової практики у справах про порушення умов випуску товарів у вільний обіг дозволяє відзначити, що найбільш розповсюдженими випадками є наступні протиправні дії: невірне визначення митної вартості товарів, що спрямовано на зниження розміру митних платежів, що необхідно сплатити при ввезенні товарів на митну територію України у режимі імпорту, а саме некоректне включення до митної вартості видатків на транспортування товарів, надання недостовірних документів, що містять відомості про митну вартість, не включення до митної вартості додаткових нарахунків (наприклад, ліцензійні, платежі за використання об'єктів інтелектуальної власності) та ін.; декларування коду товару відповідно до УКТЗЕД, що не відповідає товару, що ввозиться на митну територію України та містить низьку ставку мита тощо.

Висновки. На основі проведеного аналізу судової практики у справах про порушення порядку випуску товарів у вільний обіг можна зробити низку важливих висновків:

1. Система митного контролю після випуску товарів є ключовим інструментом виявлення порушень митного законодавства, які не були виявлені на етапах попереднього або поточного митного контролю. Зокрема, документальні перевірки дозволяють детально перевірити правильність визначення митної вартості, класифікації товарів, країни походження та дотримання заходів нетарифного регулювання.

2. Найбільш поширеними підставами для судових спорів є рішення митних органів щодо класифікації товарів, визначення митної вартості та країни походження. Це свідчить про наявність неоднозначного правозастосування та потребу в більш чітких і зрозумілих нормативно-правових приписах у цих сферах.

3. Типові помилки у взаємодії суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності з митними органами, зокрема подання неповної або недостовірної інформації, часто стають причиною накладення санкцій. Це підкреслює необхідність підвищення рівня правової обізнаності учасників зовнішньоекономічної діяльності та вдосконалення внутрішніх процедур ведення зовнішньоекономічної документації.

4. Нормативно-правове регулювання відповідальності за порушення митного законодавства потребує удосконалення, зокрема в частині деталізації процедур документальних перевірок та механізмів оскарження рішень митних органів, щоб забезпечити баланс між захистом державних інтересів та правами суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

5. Судова практика відіграє важливу роль у формуванні підходів до правозастосування, а її аналіз дозволяє ідентифікувати як системні проблеми в роботі митних органів, так і недоліки правового регулювання, що вимагають законодавчого реагування.

Таким чином, удосконалення правового механізму митного контролю та підвищення якості взаємодії між митними органами і суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності є важливими чинниками для забезпечення належного дотримання митного законодавства та запобігання порушенням при випуску товарів у вільний обіг.

ЛІТЕРАТУРА

1. Асоціація митних брокерів України. URL: <https://ambu.org.ua/>
2. Бізнес варта. URL: <https://www.business-varla.com/>
3. Харковий М.О. Фінансові детермінанти митного контролю після випуску товарів на митну територію України. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2015. № 11(174). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/finansovi-determinanti-mitnogo-kontrolyu-pislya-vipusku-tovariv-na-mitnu-teritoriyu-ukrayini-1/viewer>
4. Маслова А.Б. Митний контроль після випуску товарів у вільний обіг: стан та перспективи реалізації у митному законодавстві України. *Juris Europensis Scientia*. 2020. № 3. Р. 156–161. URL: http://jes.nuoua.od.ua/archive/3_2020/33.pdf
5. Степаненко С.В. Напрями удосконалення митного контролю та переміщення товарів через митний кордон України. Актуальні проблеми політики. 2023. Вип. 71. URL: http://app.nuoua.od.ua/archive/71_2023/7.pdf
6. Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур від 18.05.1973 р. URL: https://web.archive.org/web/20140907081812/http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_643
7. Постанова Апеляційного Адміністративного Суду № 127725881 (справа 420/28022/24) від 29.05.2025 р.) [<https://reyestr.court.gov.ua/Review/127725881>]
8. Ухвала Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 29 квітня 2021 року Справа № 804/5143/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96671256>
9. Рішення львівського окружного адміністративного суду від 28 травня 2024 року справа № 380/4517/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119371319>
10. Справа Господарського Суду м. Києва № 910/4857/21 (пішення від 19.07.2021 р.) URL: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/98390364/>
11. Справа Господарського Суду Львівської області №914/853/23 від 16.05.2023 р. URL: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/111094005/>
12. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 р. № 4495-VI. *Урядовий кур'єр*. 2012. № 86 (4730). с. 9–26, № 87 (4731). с. 9–25. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>
13. Кодекс про адміністративні правопорушення від 7.12.1984 р. № 8073-X. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
14. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 р. № 959-XII. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/155633_600119
15. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
16. Рішення Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 09.01.2024 р. Справа № 160/19275/23/ URL: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/116360167/>
17. Рішення Херсонського окружного адміністративного суду від 10.06.2020 р. Справа № 540/639/20. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/89848079>
18. Рішення Волинського окружного адміністративного суду України від 29.04.2025 р. № 640/1337/21. URL: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/126985196/>
19. Рішення Київського окружного адміністративного суду від 02.12.2024 р. Справа № 320/36689/24. URL: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/123441216/>
20. Рішення Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 11.03.2021 р. Справа № 160/11195/19. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/95487577>